

IZROBLJENE KONICE

MITJA BRODAR

Inštitut za arheologijo ZRC SAZU, Novi trg 5, YU-61000 Ljubljana

V prvi, sorazmerno kratki fazi mlajšega paleolitika, v aurignacienu, nastopajo izrobljena orodja le sporadično in še ta vzbujajo vtis, da so nastala bolj slučajno kot pa namenoma. Z nastopom gravettiena pa se izrobljena orodja pojavijo v izdelanih oblikah na velikem prostoru in so eno od tipičnih orodij te kulture. Njihovo število na posameznih najdiščih nikoli ni veliko. Ne nastopajo tako množično kakor nekatera druga orodja, npr. praskala ali vbadala. Celo na tako bogatem najdišču, kot je La Gravette, po katerem je kultura dobila ime, jih ni več kakor 40 (F. Lacorre 1960, 198). Avtorju se kljub temu zdi, da so »assez nombreuses«, in dodaja, »qu'elles paraissent être rares dans les autres gisements gravétiens.«

Zdi se, da je izrobljeno konicico, in sicer varianto brez ploskovne retuše, z imenom nož (couteau) prvi opisal že E. Lartet leta 1864 (M. Brézillon 1968, 293). V citiranem sestavku navaja avtor še druge zgodnje omembe, opise in uporabljene termine. Iz pregleda, ki ni popoln, je razvidna precejšnja zmešnjava v poimenovanju. Med vsemi izrobljenimi konicami so na prve raziskovalce napravile največji vtis konice, ki nastopajo v solutréenu. Izdelane so v solutréenski tehniki s ploskovno retušo. Čeprav je retuša včasih le delna, pokriva ploskovna retuša veliko primerkov v celoti. Kot najbolj izrazit si je ta tip pridobil ime *pointe à cran (typique)*. Včasih pa ga poimenujejo tudi *pointe à cran solutréenne*. Obe imeni uporabljata H. Breuil in R. Lantier (1951, 167 in 174). Za vse druge izrobljene konice, ki so jih imenovali *pointe à cran aurignacienne* ali *pointe à cran atypique aurignacienne* ali včasih *pointe à cran périgordienne*, je sčasoma prevladalo ime *pointe à cran atypique*. Pri izrobljenih konicah, ki niso bile solutréenske, je bilo treba dodati pojasnilo *atypique* in je sam izraz *pointe à cran* že pomenil, da gre za *pointe à cran typique*. Taka navada ni bila smiselna. Pri orodju, ki ga obravnavamo, sta bistvena elementa *pointe* in *cran*. Kako pa sta izdelana, je drugotnega pomena. Razen tega zavzema solutréenska kultura le kratko obdobje mlajšega paleolitika in le zelo majhen del tistega prostora, kjer nastopajo izrobljene konice. Zato se je že zgodaj pojavila tudi drugačna praksa. Na primer J. Bayer je že leta 1910 (153) uporabil izraz *Kerbspitze*, čeprav gre v omenjenem primeru za konicico, ki je *atypique*. Tudi kasneje se taki primeri dokaj pogosto pojavljajo (npr. L. Zotz 1939, 93 in M. Mottl 1942, 89). Podobno je v Franciji (npr. M. Paccard 1964, 20).

In kako je pri nas? V starih, še predvojnih zapiskih S. Brodarja najdemo izraz *zarezana konica*, ki ga v oklepaju pojasnjuje nemški izraz *Kerbspitze*. Gre za dobesedni prevod. Izraz *zarezana konica* seveda ni primeren, saj kamna

ni mogoče rezati, pa tudi oblike, ki jo vidimo na kamnu, ne moremo označiti z zarezo. Ko je v kratkem poročilu o izkopavanjih v Jami v Lozi (S. Brodar 1958), kjer je bila taka konica najdena, moral to prvič poimenovati, je napisal: »Posebno pozornost vzbuja . . . tipična izjedena konica (*pointe à cran atypique*)«. V paleolitski literaturi so pogosti primeri, da avtorji poleg imena v svojem jeziku dodajo še francoski termin, da bi bralec vedel, za kaj gre. To je resnično koristno, kar potrjuje navedeni primer, kajti če bi bil naveden le slovenski izraz *tipična izjedena konica*, bi to pomenilo ploskovno retuširano konico in solutréensko kulturo, kar ne bi bilo pravilno. Beseda *tipična* torej ni sestavni del termina, ampak je termin le *izjedena konica* in je beseda *tipična* le pojasnilo. Pri izdelavi kamenega orodja je pač tako, da se izdelek včasih bolj, včasih pa manj »posreči«. Mnogo je primerov, ko je izdelek na meji in se je težko odločiti, ali ga lahko deklariramo za določen tip ali ne. Če je potrebno označiti stopnjo »posrečenosti«, ker je vsak izdelek samosvoj, storimo to s pridevniki. Konica iz Jame v Lozi je zelo lepo oblikovana (M. Brodar 1986, T. 11: 20) in to je hotel avtor povedati s pridevnikom *tipična*.

V citiranem poročilu o izkopavanjih v Jami v Lozi je bil uporabljen termin *izjedena konica*. V mlajšem paleolitiku je na robovih klin večkrat videti manjše ali večje, plitve ali globlje zajede, za katere domnevamo, da so služile pri izdelavi koščenih in lesenih predmetov. Tako poglobitev imenujemo zajeda ali izjeda. V Jami v Lozi odkrita konica ima tako *izjedo* ob bazi in odtod je nastalo ime *izjedena konica*. Vendar se je kmalu pokazalo, da poimenovanje ni ustrezno. Poseben tip aurignacienske kline nastane, ko je zajeda široka in razmeroma plitva, retuširana pa z izrazito aurignaciensko retušo. Zato je zanjo primerno ime *izjedena aurignacienska klina*, kot ga je za francoski *lame à étranglement* (oziroma bolj pogosto *lame étranlée*) prevedla V. Pohar (1978, 26). Če je zajeda v sredini kline, je zaključena na obeh straneh (to je *encoche*), če pa je na enem ali drugem koncu kline, je na eni strani odprta (to je *cran*). Razlika je tudi v retuširanju. *Encoche* je retuširana skoraj vedno z navadno poševno retušo, medtem ko je *cran* sicer tudi lahko enako retuširan, je pa pretežno za njegovo izdelavo uporabljena gravetna retuša. Razlika je končno tudi v namenu, saj *cran* ne služi za izdelavo drugih orodij, ampak naj bi rabil le za pritrditev. Različno poimenovanje je vsekakor utemeljeno. Zato je bilo treba najti novo ime. Po daljših diskusijah je bil za *pointe à cran* izbran izraz *izrobljena konica* in za *cran* izraz *izroba*. Izdelavi izrobe bi lahko rekli *izrobitev* ali *izrobljenje*.

Prvi je novi izraz uporabil F. Osole (1962—1963) v opisu najdb iz zgornjega kulturnega horizonta Ovčje jame, kjer pravi (136): »... se pridružuje samo ena atipično izrobljena konica, od katere je ohranjen samo njen bazalni del... Tako izjeda kakor tudi levi stranski rob (hrbet) sta direktno abruptno retuširana«. Mimogrede moramo opozoriti, da se ob novem imenu *izrobljena konica* še pojavlja izraz *izjeda* namesto *izroba*. V opisu orodja iz spodnjega kulturnega horizonta citirani avtor pravi (137): »V fragmentih sta ohranjeni dve atipični izrobljeni konici...« Tudi v Županovem spodmolu je F. Osole našel v najstarejšem, AB-horizontu (1976, 17): »... 2 izrobljeni klini...« V prvem primeru uporablja *atipično izrobljena konica*, v drugem (spremenjeno v ednino) *atipična izrobljena konica* in v tretjem (tudi v ednini) *izrobljena klina*. V drugem primeru terminološko ni kaj pripomniti, pač pa je nejasen prvi

primer. Možno je, da beseda *atipično* ne spada k terminu. Izroba konice iz zgornjega kulturnega horizonta Ovčje jame res odstopa od večine drugih in je morda to odstopanje izraženo z zvezo *atipično izrobljen*. Izroba se navadno začne z nenadnim prelomom robne črte, tako da je ta začetek izrobe pogosto prav koničast. Primeri, da se rob zlagoma vboči v izrobo, da skoraj ni mogoče reči, kje se izroba začne, so redki. Ker pa iz celotnega teksta izhajajo, da se avtor v take podrobnosti ne spušča, je možna in najbrž verjetnejša razlaga, da gre za tiskovno napako in bi moral na koncu biti a, ne pa o. Pri taki razlagi imamo torej tudi v prvem citatu pravičen termin *atipična izrobljena konica*. Tudi v drugem članku o Ovčji jami (F. Osole 1965) je podoben primer. V razpredelnici (154) je pravilno navedeno *atipične izrobljene konice*, v tekstu na naslednji strani pa nejasno *atipično izrobljene konice*. V tretjem citatu ne gre več za konico, ampak za klino, kjer razlikovanja *tipična* ali *netipična* itak ni in je izraz *izrobljena klina* seveda pravičen. V splošnem je v paleolitski literaturi pogosto navedeno, da je neko orodje tipično, kadar so vsi znaki, ki ga za tako orodje opredeljujejo, jasno vidni. Iz vsega rečenega pa vidimo, da bi bilo koristno, kadar govorimo o izrobljenih konicah, tako označbo opustiti in z drugimi besedami povedati, koliko se približujejo osnovnemu tipu, ker bi se tako izognili marsikateri nejasnosti.

Doslej smo govorili le o konicah, nastopajo pa tudi izrobljeni artefakti, ki niso konice. Za take primerke imajo Francozi dva izraza: *lame à cran* (kadar gre za majhen predmet, tudi *lamelle à cran*) za kline, ki imajo na enem koncu izrobo (Cheyner 1952), in *pièce à cran*, ki ima širši, vendar pa ne natančno definiran obseg. M. Brézillon (1968, 287) pravi: »*L'objet ainsi dénommé ne présente pas d'autre aménagement que le cran*«. Ilustrativna je tudi njegova razlaga pojma *pièce* (286). V razlagi tipov, ki sta jih D. Sonnevile-Bordes in J. Perrot (1956, 548) prevzela v tipološko listo statistične metode, pravita: »*Pièce à cran: Lame présentant un cran latéral...*«. Predaleč bi šli, če bi hoteli ugotavljati, ali gre za neenotnost mnenj ali morda samo za to, da bi tipološka lista ne bila preobsežna. Mimogrede omenimo, da je nepotreben dodatek *latéral*, ker druge možnosti ni. V. Pohar (1978, 24) je to pravilno prevedla »*pièce à cran — izrobljena klina*«, ne bi pa smelo obveljati. Nobene izrobe ni, ki ne bi bila na odbitku. Kadar ima odbitek obliko kline, gre za *izrobljeno klino* (*lame à cran*), kadar pa te oblike nima, je to *izrobljen odbitek*. Razlikovanje, kdaj je odbitek že klina in kdaj še ni, je lahko subjektivno, vendar pa so take težave pri vseh mejnih oblikah. Ni pa pravičen dodatek V. Pohar »*na proksimalnem koncu...*« (24), ki ga v francoskem tekstu ni, ker obstajajo tudi kline, ki so izrobljene na distalnem koncu. Dodajamo še en problem. Pri poškodovanih orodjih, kjer imamo le bazalni del, je le včasih iz oblike kline in poteka robov prejšnjih odbitkov mogoče z večjo verjetnostjo trditi, da gre za konico.

Še na en vir težav in nesporazumov je treba opozoriti. Omenja ga tudi M. Brézillon (1968, 294), ki pravi: »*Une confusion s'établit parfois entre pointe à cran et pointe à soie*«. Gre za to, da se pri enem in drugem tipu oblikuje pecelj. Pri *pointe à cran* je obdelava enostranska, pri *pointe à soie* pa je dvostranska, lahko bi rekli, da ima izrobo na obeh robovih. Če je izroba na obeh straneh, je pecelj seveda zelo poudarjen in gre za pravi pecelj. Pri enostranski izrobi je pecelj manj izrazit, nekako polovičen. Toda pecelj je

tudi v tem primeru in je polovična le obdelava. Morda je najustreznejše, da ga poimenujemo asimetrični peclj. Peclj mora torej ostati, za kateri tip gre, pa sledi iz oznake orodja. Vse artefakte, ki imajo izrobo na eni ali na obeh straneh, lahko imenujemo pecljate. V tem smislu se ta termin tudi dostikrat uporablja. H. Obermaier (1924, 276) piše: »Gravettspitze ... an welcher ... nahezu senkrecht verlaufende Retusche unterdrückt ist. Deren Knickung führte von selbst zur Schöpfung der Aurignacien-Kerbspitze mit längerem seitlichen Stiele (atypische Kerbspitze)«. E. Werth (1928, 591) ima pod sliko 418 napis »Stielspitze (Pointe à cran)«. M. Paccard, ki je objavil L'abri Nr. 1 de Chinchon (1964, 28), ugotavlja za nivo C: »... est caractérisé par l'abondance des pointes à cran ou pedunculées...« Pri nas uporablja oba izraza F. Osle (1962—63, 137): »V fragmentih sta ohranjeni dve atipični izrobljeni konici, medtem ko ima tretja verjetno le nekoliko odlomljen pecljati del.« Podobno V. Pohar (1978, 24): »... tako da ustvarja asimetričen peclj«.

Včasih se pojavi izroba tudi v kombinaciji s kakšnim drugim tipom orodja, ne samo s konico ali samostojno. Izrobljena klina je terminalno lahko obdelana v praskalo, vbadalo ali prečno retušo. Kadar sta na enem odbitku dve orodji, je to kombinirano orodje, kar se vidi iz označbe, npr. praskalo-vbadalo. Zdi se, da avtorji pri izrobi nimajo istega kriterija. P. P. Efimenko (1953, sl. 203) objavlja artefakt iz Mezina, ki ga opredeli kot praskalo na klini, torej kot normalno enojno orodje, ne da bi sploh upošteval izrobo. Nasprotno S. Zamjatnina objavlja iz Gagarina (1934, sl. 17/6) pod imenom *pointe à cran atypique* izrobljeno klino s terminalno poševno prečno retušo. Rekli smo že, da izroba ni orodje in kadar nastopa skupaj s kakim orodjem, torej ne gre za kombinacijo dveh orodij. S tega stališča bi bila označba Efimenka pravilna, le nepopolna. Izraženo mora biti oboje in treba bi bilo reči *izrobljeno praskalo na klini*. Ker pa je izrobljena klina in ne praskalo, je še bolje reči *praskalo na izrobljeni klini*. Tak primer iz Jame v Lozi smo mi imenovali *izrobljeno praskalo* (M. Brodar 1986, 43), kar je potemtakem tudi nepopolno. Navedeni primer iz Gagarina je imenovan napačno, saj ne gre za konico. V skladu z rečenim bi ga bilo treba imenovati *izrobljena klina s poševno prečno retušo*. Ti termini so sicer pravilni, imajo pa to slabo stran, da so predlogi. Zato predlagamo, da bi vseeno obdržali skrajšano verzijo, ki smo jo uporabili za primerek iz Jame v Lozi: *izrobljeno praskalo*. Analogno bi rekli *izrobljeno vbadalo* in *izrobljena prečna retuša*.

Izroba je običajno ob bazi kline, torej ob bulbusu na levi ali na desni strani, včasih pa je terminalno (spet levo ali desno). Pojavljajo se v vsem prostoru, kjer je mogoče najti tudi izrobljene konice. V večjem številu (odkritih je bilo 50) so le v Kostenkih IV, kjer A. N. Rogačev (1955, 130, 131, sl. 37: 4, 5) sicer ne loči, ali je izroba bazalno ali terminalno, ampak obe varianti združi v *plastinki s vjemkoi u konca*. Druga večja skupina 9 primerkov je bila odkrita na najdišču Kamenaja balka I (M. D. Gvozdover 1964, 39). Tudi v Gagarinu je nekaj sicer nekoliko specifičnih primerkov (S. N. Zamjatnina, 1934, 48). Kolikor je bilo iz dosegljive literature mogoče ugotoviti, se zahodneje v večjih skupinah ne pojavljajo, pač pa posamič. Za primerek iz Mamutove jame pravi M. Otte (1981, 390): »... une pièce à cran pourrait être le déchet de fabrication d'une lamelle à dos«. Pod sliko (391: 8) pa pravi: »Déchet de lamelle à dos«. Isti avtor pravi za primerek iz Lubna I (234: 9): »lamelle à

cran« in za primerek iz Pavlova I (377): »*pièce à cran*«. Primerka iz Mainz-Linsenbergga imenuje J. Hahn (1969, 56): »*Kerbreste*«. V bosanski postaji Kadar je nekaj izrobljenih orodij, ki so vsa na klinah, avtorja pa jih imenujeta *pièces à cran* (A. Montet-White, D. Basler 1977, 542). Eden med njimi ima izrobo terminalno in ni ločen od ostalih. Navedeni primeri kažejo, da o terminalnih izrobah ni niti enotnega mnenja niti primernege imena zanje. Ker so vsi zbrani primerki na klinah, bi jih lahko imenovali *terminalno izrobljene kline*. Vsekakor jih je treba obravnavati kot samostojen pojav, ne pa mešati med druga izrobljena orodja.

Čeprav retuša izrob ni izključno gravetna, vendar toliko prevladuje, da izrobljena orodja gotovo spadajo med gravetirana orodja. Med orodji s hrbtom je posebna oblika *pièce gibbeuse à bord abattu*, kar je V. Pohar (1978, 22) prevedla v odbitek z *grbino na otopelem robu*. Francozi uporabljajo tudi izraza *lamelle gibbeuse, pointe à gibbosité* (M. Brézillon 1968, 63). V leksikalnem delu pa ima isti avtor (265) *lamelle à dos gibbeux*. Na strani 298 pri geslu *pointe à gibbosité* navaja še naslednje sinonime: *lame ou lamelle gibbeuse, pièce à gibbosité, pièce gibbeuse à bord abattu*. Kot je videti, poimenovanje še ni poenoteno. Grbina se pojavlja izključno v zvezi s hrbtom, zato to posebej navajati sploh ni treba. Razen tega gre vedno za klinice (kline) in označba odbitek ni na mestu. Francoski *pièce* v takih zvezah ne pomeni odbitka (M. Brézillon 1968, 286). Ker gre pretežno za majhne primerke, bi lahko rekli *klinica (klina) z grbino* ali v primeru koničastega terminalnega konca *konica z grbino*. Morda bi bilo še bolje reči kar *grbasta klinica (klina) in grbasta konica*.

Grbasta orodja smo morali omeniti, ker tudi pri njih lahko prihaja do zamenjav. Grba vedno ustvari bolj ali manj izrazito izrobo. Ker grba ni vedno simetrična, je na tisti strani, na kateri je izrazitejša, vtis izrobe toliko večji. Toda razlika je v retuši. Pri obeh grbastih tipih orodja gre gravetna retuša do grbe in preko nje naprej. Gre res za *dos gibbeux*. Pri izrobljenih orodjih je gravetna retuša v območju izrobe in se konča na koncu izrobe. Prelom robne črte je na koncu izrobe ostrejši kakor pa prehod preko grbe. Navadno je od preloma naprej pri izrobljenih orodjih rob neretuširan ali pa je, redko v celoti, večkrat pa parcialno, retuširan z navadno retušo. Kakor pri drugih orodjih so tudi tu posamezni primeri izjemni in odločitev, ali gre za grbo ali izrobo, je odvisna od subjektivne presoje.

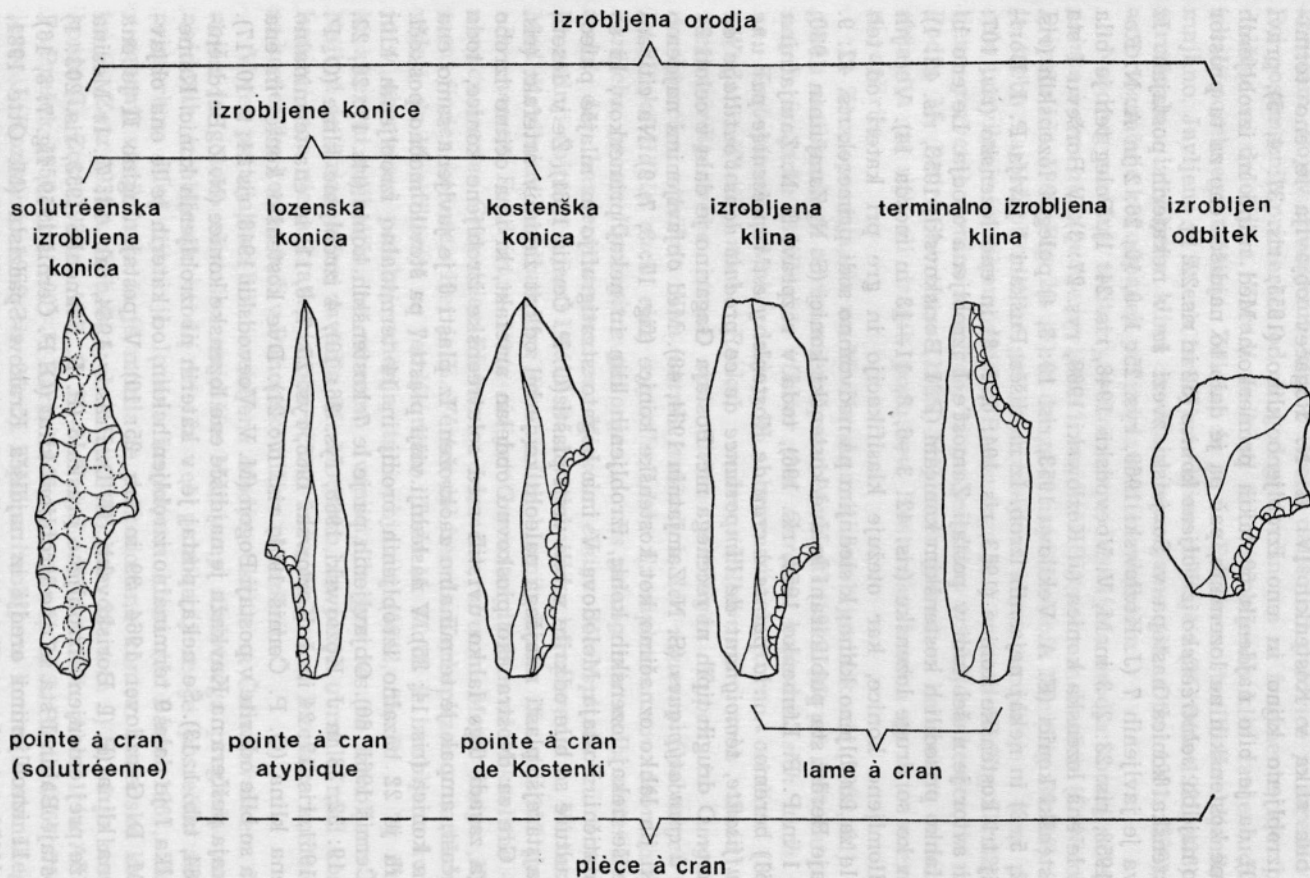
Po teh splošnih razmišljanjih o izrobljenih orodjih si pogledjmo izrobljeno konico. Pri V. Pohar (1978, 24) najdemo sledečo definicijo: »*Bolj ali manj tanka konica ima na bazalnem delu s strmo retuširano izjedo narejen asimetričen pecelj. Obrabna retuša seže včasih precej globoko in površje, vendar ni solutréenskega tipa*« (T. 7: 5). Oznaka, da je bolj ali manj tanka, nima pomena in je v originalu ni (D. Sonnevile-Bordes, J. Perrot 1956, 547). Trditvi, da retuša »*sur la face supérieure*«, kot pravita francoska avtorja, ni solutréenskega tipa, njun vzorčni primerek (551: 12) ustreza, ne ustreza pa ji izrobljena konica iz Jame v Lozi, ki jo kot vzorec objavlja V. Pohar (T. 7: 5). Ta konica ima solutréensko oziroma boljše, ker v Srednji Evropi solutréena ni, ploskovno retušo, in sicer na ventralni strani. Ploskovna retuša lahko nastopa tudi terminalno, npr. na izrobljeni konici iz plasti 7 Molodove V (J. Kozłowski 1968, sl. 26/3). Že dolgo je znano, da nastopata dva tipa izrobljenih konic — F. Felgenhauer

(1956—59, 200) ju imenuje »Kerbspitze vom ost« — oziroma »westeuropäischen Typ« — česar tipološka lista ne upošteva. To pomanjkljivost francoske definicije popravlja V. Pohar (1978, 24) tako, da dodaja: »Od tega opisa nekoliko odstopa atipično izrobljena konica tipa Kostenki-Willendorf... Zanja je značilen dolg in širok asimetričen pecelj. Proksimalni in distalni del sta na ventralni strani ploskovno retuširana«. Oznaka *dolg* in *širok* se zdi dobra, je pa premalo določna. Lahko je pri dveh orodjih pecelj enako dolg; gre lahko za prvi ali za drugi tip, saj so konice različno velike. Objektivno lahko ločimo oba tipa, če upoštevamo relativno dolžino peclja. Kadar je pecelj krajši od polovice dolžine, je to navadna izrobljena konica, kadar pa je daljši od polovice dolžine, gre za tip Kostenki. Težko je najti primer, kjer bi ta kriterij bil nejasen ali sporen. aKr zadeva ploskovno retušo, je lahko ugotoviti, da obsega navedena definicija samo eno varianto od vseh, ki dejansko nastopajo. Pogled na že omenjeno sl. 26 J. Kozłowskega je dovolj prepričljiv, čeprav glede tega zbirka na sliki ni popolna. Dvojna označba Kostenki-Willendorf ni potrebna. Po najbogatejšem najdišču Kostenki I (P. P. Efimenko 1958) je najbrž najprimernejše ime »*pointe de Kostenki*«, kot je predlagal S. N. Zamjatnin že leta 1934 (51) in obdržal M. Brézillon (1968, 316). V. Poharjeva ohranja izraz »*izrobljena konica*« in doda »*tipa Kostenki*...«. To lahko poenostavimo v *izrobljena Kostenki konica* ali kar *Kostenki konica*. Pri vseh teh variantah pridemo do tega, da imamo na eni strani *izrobljene konice* in na drugi *izrobljene Kostenki konice* in tako nimamo skupnega termina, ki bi zaobsegal vse izrobljene konice. V rokopisnem fondu S. Brodarja že najdemo pridevnik *lozenski* v stavku »*Prebivalci lozenske postaje so...*«. Ker je izrobljena konica iz lozenske postaje med vsemi našimi gotovo najznačilnejša in najbolj dognano izdelana, bi morda lahko uporabili pridevnik *lozenski* in poimenovali *lozenska konica* tisti tip konic, ki ima izrobo krajšo od polovice. Za drugi tip konic z daljšo izrobo prilagodimo ime v *kostenška konica*; oba tipa skupaj s solutréenskim so *izrobljene konice*.

Tako smo prišli do predloga, kako naj bi v slovenščini imenovali razna izrobljena orodja (sl. 1). Za primerjavo smo na sliki spodaj navedli še francoske termine. Do neke mere je nedosleden izraz *solutréenska izrobljena konica* ob *lozenski* in *kosteniški konici*. Če bi rekli samo npr. *solutréenska konica*, bi to lahko zavajalo, ker je iz solutréena še bolj znana druga konica, to je *listasta konica*. Ker pri nas in tudi v okolici solutréena ni, ta orodja le zelo redko omenjamo. Zaradi obeh razlogov smo se odločili obdržati daljše ime, tj. *solutréenska izrobljena konica*.

Največje število kostenških konic je dalo najdišče Kostenki I (P. P. Efimenko 1958), po katerem so tudi dobile ime. V navedeni monografiji je objavljenih 32 (ris. 54—60; 61: 2; 62: 2—5, 7, 8; 63), razen tega pa objavlja tri še J. Kozłowski (1968, rys. 26: 4, 6, 7). Izmed slednjih št. 6 ne moremo šteti k izrobljenim konicam in jo je treba izpustiti. Skupno število kostenških konic je torej 34 in močno prevladujejo nad lozenskimi konicami, ki so s tremi primerki tako rekoč komaj zastopane (P. P. Efimenko 1958, ris. 61: 1; 62: 1, 6). Posebej je treba še opozoriti, da gre skupno za 37 izrobljenih konic in da med njimi ni izrobljenih klin ali odbitkov (razen morda ris. 62: 1).

Od znanih kostenških najdišč so bile kostenške konice tudi v Kostenkih XVIII (J. Kozłowski 1968, rys. 25: 3, 12; 26: 1). Popolnoma drugačna

Sl. 1: Poimenovanje izrobljenih orodij.

Abb. 1: Benennung der Kerbgeräte.

pa je bila slika v Kostenkih IV. A. N. Rogačev objavlja le eno terminalno izrobljeno klino in eno izrobljeno klino (1955, ris. 37: 4, 5), pravi pa (130), da je bilo najdenih 50 takih primerkov. Med njimi ni izrobljenih konic, ne kostenških ne lozenskih, pač pa je dalo to najdišče eno za ta prostor izjemno najdbo: *solutréensko izrobljeno konico* (52 in ris. 22: 2).

Kostenška konica nastopa v Sovjetski zvezi še v nekaterih postajah. Iz Avdeeva je javljenih 7 (J. Kozłowski 1968, rys. 25: 1, 9, 10; 26: 2 in A. N. Rogačev 1953, ris. 23: 2, 3 in M. V. Voevodskii 1948, ris. 24: 1). Poleg teh je bila odkrita le ena lozenska konica (J. Kozłowski 1968, rys. 27: 3). V Borševu I sta dve kostenški konici (E. A. Vekilova 1953, ris. 13: 3, 4) poleg 4 lozenskih (ris. 13: 1, 2, 5, 8) in nekaj nejasnih izrob. Iz najdišča Puškari I javlja P. I. Boriskovskij tri kostenške konice (1953, ris. 104: 6, 7, 8) in eno lozensko (ris. 107: 12). Isti avtor je našel tudi v postaji Zamost'e I izrobljena orodja. Le eno bi morda lahko prisodili h kostenškim konicam (P. I. Boriskovskij 1953, ris. 42: 1), medtem ko so druge lozenske (ris. 42: 3—6, 8, 11—13 in morda 14). Več jih ima odlomljene konice, kar otežuje klasifikacijo in gre pri kateri od teh morda le za izrobljeno klino; k slednjim pa nedvomno sodi primerek ris. 42: 9. Iz postaje Berdiž sta publicirani le dve kostenški konici (S. N. Zamjatnin 1930, tab. 1: 1 in P. P. Efimenko 1953, ris. 196), toda v razpravi S. N. Zamjatnina (1934, 51) beremo: »... *la pointe à cran de Kostenki y est représentée par une série suffisante, témoignant de l'importance de ce produit dans l'outillage de la station*«. O drugih tipih ni rečenega nič. Postaja Gagarino je dala v celoti 21 »*pointe à cran atypique*« (S. N. Zamjatnin 1934, 48). Med objavljenimi najdemo le tri, ki jih lahko označimo kot kostenške konice (fig. 17: 3, 7, 9). Na citirani tabli je še nekaj lozenskih konic, izrobljenih klin in nekaj primerkov, ki so problematični. Postaja Molodova V ima bogato stratigrafijo in mlajše paleolitske kulture so bile odkrite v celi vrsti plasti (O. P. Černiš 1961). Že v deseti, to je najstarejši plasti mlajšega paleolitika je bil odkrit zanimiv artefakt (ris. 10: 20). Gre za dvostransko ploskovo obdelan artefakt, ki ima očitno izrobo in bi ga zaradi tega lahko uvrstili med solutréenske izrobljene konice, toda ni koničast, ampak je terminalno zaokrožen. Iz plasti 8 je javljena samo ena lozenska konica (ris. 14: 35). V naslednji višji plasti 7 pa število močno poskoči. Javljenih je 22 bazalno izrobljenih orodij in 14 terminalno izrobljenih klin (O. P. Černiš 1961, 60). Objavljenih pa je le 7 kostenških konic (ris. 17: 20, 22, 23, 25; 19: 32, 33 in J. Kozłowski 1968, rys. 26: 10), 4 izrobljene kline (O. P. Černiš 1961, ris. 17: 24 in J. Kozłowski 1968, rys. 25: 7, 8, 11) in ena terminalno izrobljena klina (O. P. Černiš 1961, ris. 17: 21). Dve kostenški konici in ena lozenska so bile odkrite v postaji Pogon (M. V. Voevodskii 1948, ris. 24: 9, 10, 17). Čahatskaja peščera na Kavkazu je najdišče ene lozenske konice (N. Z. Berdzenišvili 1964, tab. 1: 13). Še nekaj postaj je, v katerih ni izrobljenih konic. Kamenaja balka I je dala 9 terminalno izrobljenih klin, od katerih je le ena objavljena (M. D. Gvozdover 1964, 39 in tab. 25: 10). V postaji Jugino II je ena izrobljena klina (P. I. Boriskovskij, N. D. Prasov 1964, tab. 14: 7). Iz Mezina imamo že prej omenjeno izrobljeno praskalo (P. P. Efimenko 1953, ris. 203: 1) in iz postaje Babin I sta še dve izrobljeni klini (O. P. Černiš 1959, fig. 7: 8, 16).

Med 11 izrobljenimi orodji iz najdišča Krakow-Spadzista (M. Otte 1981, 409 in 411) so tri kostenške konice, ena lozenska in sedem izrobljenih klin. Pet od njih ima izrobo daljšo od polovice dolžine, kar jih približuje kostenškim

konicam. Pojav izrobljenih klin z izrobo daljšo od polovice je izredno redek. Pri posameznih primerkih od drugod gre večinoma za fragmente, kjer prvotna dolžina ni določljiva. Zaradi redkosti tako izrobljenih klin zanje tudi nismo iskali posebnega termina. Zdi se, da je na Poljskem število izrobljenih orodij majhno. Javljena je še ena izrobljena klina iz Wojćic (M. Otte 1981, 428) in ena terminalno izrobljena klina iz Mamutove jame (M. Otte 1981, 390), ki jo avtor označuje kot odpadek pri izdelavi kline s hrbtom.

Na drug sosednji teritorij, v Romunijo, izrobljena orodja komaj sežejo. Ena *pointe à cran atypique* je javljena iz najdišča Bistricioara-Lutărie (C. Nicolăescu-Plopsor idr. 1966, Fig. 21: 16) in druga iz najdišča Bofu Mic (Fig. 30: 16). Slednjo je treba najbrž obrniti in gre za izrobljeno klino, morda je v tem primeru celo pravilneje izrobljen odbitek. Razen tega je v istem delu (Fig. 53: 22) objavljena *gravetna konica z zajedo*, ki pa je očitno izrobljena konica, iz najdišča Podiș. M. Bitiri-Chortescu (1985, 145) sicer govori o konicah v množini, ne objavlja pa risb ali drugih podatkov. Kostenška konica se v to smer očitno ni razširila.

L. Zotz opozarja, da na Madžarskem ni izrobljenih konic (1939, 91). V pregledu madžarskega aurignacijskega pravi M. Mottl (1942, 86) pri naštevanju novih najdb iz jame Istállóskő: »*Unter den Geräten befinden sich auch mehrere Kerbspitzen.*« Malo dalje, ko obravnava kulturno ostalino (89), pa: »*Weder Kadić noch Roska, weder Hillebrand noch Saád haben merkwürdigerweise etwas von diesen wichtigen Typen im ungarischen Aurignacien erwähnt. Nun wurde anlässlich der neueren Grabungen in der Istállóskő-Höhle auch eine typische, den Exemplaren von Moravany sehr ähnliche, grosse Kerbspitze geborgen, ... Es gelang mir auch, unter dem Material des Landesmuseums zu Miskolc einige Kerbspitzen zu entdecken.*« Po zadnji vojni je v jami Istállóskő izvedel velika izkopavanja L. Vértes (1955). Med številnimi najdbami ne omenja izrobljenih konic. Na str. 127 pa pravi: »*In unserem Fund ist — trotz einiger Gravettespitzen und Mikrolithe — kein nennenswertes Gravettien-Element vorhanden, obwohl Mottl einige ‚Kerbspitzen‘ finden konnte.*« Ker je L. Vértes dal besedo Kerbspitzen v narekovaje, je videti, da klasifikacije ne jemlje resno. Toda M. Mottl je izrobljeno konico, ki jo v obravnavi posebej omenja, tudi objavila (1942, 85, B. 2: 7). Po risbi, ki sicer ni najboljša, ne moremo dvomiti, da gre res za izrobljeno konico. Najbrž je širina kline zavedla M. Mottlovo, da jo je uvrstila med kostenške konice, toda njena kratka izroba očitno kaže, da gre za lozensko konico. Torej se kostenška konica tudi v Panonsko nižino ni razširila.

V več postajah so bila izrobljena orodja odkrita na Čehoslovaškem. Najvažnejše je gotovo slovaško najdišče Moravany. Celotnega pregleda vseh tam najdenih izrobljenih orodij ni. Iz več publikacij se je posrečilo zbrati 18 primerkov. Med njimi je le ena izrobljena klina (J. Bárta 1967, 75 druga v zgornji vrsti) in še ta je morda le poškodovana konica. Lozenske konice so tri (L. Zotz 1939 a, Abb. 9: 4; J. Bárta 1965, tab. 38: 4 in 9) in 14 je kostenških konic (L. Zotz 1939 a, Abb. 9: 1—3, 5, 6; L. Zotz 1939 b, Abb. 1 in Abb. 3: 5; F. Prošek 1950, obr. 120; J. Bárta 1965, tab. 38: 1, 7; J. Bárta 1967, 75 zgoraj levo; J. Kozłowski 1968, ris. 26: 5). Tipična izrobljena konica kostenškega tipa, kot pravi B. Klima (1962, 109 in tab. 2: 14), je bila najdena v Kotouču pri Štramberku. Omeniti je vredno, da ima ta konica izrazito ozek

pecelj. Zaradi delne ploskovne retuše morda lahko opredelimo kot kostensko konico še št. 1082 (tab.52) iz velike monografije o Předmostu (K. Absolon, B. Klima 1977), čeprav je precej specifično oblikovana. Iz te postaje lahko lozenskim konicam prištejemo št. 1071, 1072, 1073 in 1079. Morda gre za odlomljeno konico tudi pri št. 1080. Vsi našeti predmeti so razmeroma majhni. Mnogo bolj pa preseneča, da je v tako veliki postaji, kot je Předmost, izrobljenost tako skromno prisotna. Še bolj je to vidno v Věstonicah. V monografiji (B. Klima 1963) najdemo le eno neretuširano izrobljeno klino, ki jo morda lahko imamo za lozensko konico (283: 73). Razen tega najdemo še eno izrobljeno klino (377: 761). Za terminalno izrobljene kline (345: 500, 501, 502, 503 in 377: 762, 763) meni B. Klima, da so to fragmenti izjedjenih klin. O kostenski obliki ni sledu. Iz Pavlova I javlja M. Otte (1981, 377) eno lozensko konico, ki je nekoliko topa in jo označuje kot *lame à cran*, in eno terminalno izrobljeno klino. V Ostravi-Petřkovicah je bila najdena lozenska konica (B. Klima 1957, 108: 15), ki ima po ustni izjavi avtorja ventralno na bazi ploskovno retušo, in ena terminalno izrobljena klina. M. Otte (1981, 326) pa navaja za *pointes à cran*, da jih je šest. Iz najdišča Nitra-Čermáň imamo dve fragmentirani (J. Bárta 1967, 76 levo zgoraj) in eno celo lozensko konico (J. Bárta 1965, tab. 46: 10) ter še eno izrobljeno klino (tab. 46: 9). Najdišče Podoli blizu Brna je dalo eno lozensko konico in eno izrobljeno klino (M. Oliva, 38: 2, 3). Izrobljene kline so javljene še: ena iz Pekarne (H. Müller-Karpe 1966, tab. 220: 25), dve iz Lubne I in ena iz Lubne II (M. Otte 1981, 234 Fig. 88: 8, 9 in 241 Fig. 93: 6). Omenimo še terminalno izrobljeno klino iz Hubine (J. Bárta 1965, tab. 43: 6), ki je na sliki očitno narobe postavljena. Morda so tudi v Cejkovu artefakti, ki bi spadali med izrobljena orodja (J. Bárta 1965, tab. 52).

Lahko trdimo, da je Willendorf poleg drugega prav posebno najdišče tudi zaradi izrobljenih orodij. Skupno je bilo v Willendorfu odkritih 42 izrobljenih orodij. V monografiji (F. Felgenhauer 1956—59) je narisanih 36. Iz Willendorfa VI sta narisani dve izrobljeni konici, tekst (75) pa navaja, da so bile tri. Razen tega objavlja M. Otte (1981) še 5 primerkov, ki jih v monografiji ni. V Willendorfu je sedem najdišč (Willendorf I—VII), od katerih je bila najbolj raziskovana postaja Willendorf II, ki je dala tudi največ kamenega orodja in je še posebej znana po znameniti willendorfski Veneri. Zaradi tega se od vseh obravnava običajno le ta postaja in če je uporabljeno le ime Willendorf brez dodatne označbe, je mišljena postaja Willendorf II. Iz literature je razvidno, da se tudi v zvezi z izrobljenimi konicami navadno uporablja le ime Willendorf, kar daje vtis, da so bile vse odkrite v Willendorfu II. Dejansko pa je bilo v Willendorfu II odkritih le 22 izrobljenih orodij in med njimi je le 8 izrobljenih konic. Iz Willendorfa I je 17 primerkov, toda med njimi je 14 izrobljenih konic in to kostenskih. Tretje najdišče izrobljenih orodij Willendorf VI je manj pomembno, saj so iz njega znani le trije primerki. Druga najdišča stratigrafije tako rekoč nimajo, postaja Willendorf II pa ima obsežno vrsto plasti. Na spodnjih aurignacijskih plasteh je še 5 plasti gravettiena (5—9). Take stratigrfske serije drugje ne najdemo in je prav čudno, da doslej še ni pregleda izrobljenih orodij po plasteh. Že v najgloblji gravettieniski plasti (5), ki jo je npr. H. Obermaier (1927, 222) pripisal še srednjemu aurignacienu, so trije izrobljeni primerki (F. Felgenhauer 1956—59. Abb. 29: 21, 22, 27). Gre za izrobljene kline, od katerih je št. 22 terminalno izrobljena, ker jo je

treba obrniti. Razen tega objavlja M. Otte (1981, 267, Fig. 106; 24) iz te plasti še en primer, ki ga v monografiji ni. Imenuje ga *base de pièce à cran*, vendar ni prepričljiv, zato ga v skupnem številu nismo upoštevali. V plasti 6 izrob ni bilo. Pojavijo se spet v plasti 7, in sicer en izrobljen odbitek (F. Felgenhauer 1956—59, Abb. 33: 12) ter še en izrobljen odbitek in *base de pièce à cran* (M. Otte 1981, 272, Fig. 108: 13, 14), ki ju v monografiji ni. V sledeči višji plasti 8 se poleg dveh izrobljenih odbitkov v enem primerku pojavi prvič tudi izrobljena konica (F. Felgenhauer 1956—59, Abb. 37: 12, 13, 14). Poleg tega sta iz te plasti še ena terminalno izrobljena klina in en izrobljen odbitek, ki ju v monografiji ni, objavlja pa ju M. Otte (1981, 277, Fig. 111: 22, 23). Največ je izrobljenih orodij v najvišji, 9. plasti. Poleg 4 izrobljenih klin in odbitkov (F. Felgenhauer 1956—59, Abb. 43: 4, 5, 6; Abb. 44: 4) je v tej plasti tudi 7 izrobljenih konic, od katerih sta dve lozenski (F. Felgenhauer 1956—59, Abb. 43: 23, 24) ter pet kostenških (Abb. 43: 2, 3, 8, 18; 44: 2).

Od 17 izrobljenih orodij, javljenih iz Willendorfa I, lahko dve, ki ju F. Felgenhauer sicer označuje kot *atypische Kerbspitze* (1956—59, Abb. 51: 6; 52: 6), izločimo, ker gotovo nista izrobljeni V enem primeru (Abb. 52: 7) ni jasno, ali gre za izrobljeno klino ali za odlomljeno lozensko konico. Za vse druge (Abb. 48: 5; 50: 1; 51: 2, 4, 9; 52: 1—5, 11, 15; 53: 6, 10) pa ni dvoma, da so kostenške konice. Nasprotno pa pripadata obe objavljeni konici iz Willendorfa VI (Abb. 46: 5, 12) lozenskemu tipu. Žal o tretji, ki je v tekstu le navedena, ne vemo ničesar.

Podrobna navedba najdb je bila potrebna, da vidimo, kako napačno sliko dobimo, če vse najdbe potegnemo skupaj kot najdbe iz Willendorfa. Gre predvsem za razliko med Willendorfom I in II. Medtem ko je v Willendorfu I tako rekoč edini tip kostenška konica, je ta v Willendorfu II v precejšnji manjšini. Razen tega je pomembno, da v obsežni stratigrafski seriji Willendorfa II nastopajo kostenške konice le v eni, in sicer najmlajši plasti (9). Zbirka iz Willendorfa I je večinoma uspeh privatnih zbiralcev in je bilo le nekaj predmetov odkritih pri regularnih izkopavanjih. Ta izkopavanja, ki so bila po obsegu manjša, tudi niso dala trdnih argumentov za vzporejanje plasti obeh postaj.

Na drugih najdiščih Avstrije je število izrobljenih orodij majhno. Že dolgo je znan odlomek lozenske konice iz Gobelsburga, ki ga v prvi objavi sicer ni (H. Obermaier 1908), našel pa ga je J. Bayer med odpadnim materialom (1910, 153, Fig. 1). To konico označuje L. Zotz (1951, 230) kot *Kostenki Typus*, kar najbrž ni pravilno, ker se zdi nakazana prvotna oblika na Bayerjevi risbi zelo verjetna. Po risbi sodeč je zmotna tudi Zotzova trditev, da je predelana v praskalo. Iz najdišča Aggsbach je objavljen artefakt, ki bi ga morda mogli imeti za izrobljeno klino (F. Felgenhauer 1951, T. 5: 46069). Za znano najdišče Hundsteig v Kremsu pravi H. Obermaier (1908, 61), da nima izrobljenih konic, toda A. Broglio in G. Laplace v svoji študiji avstrijskih gravettijskih kultur objavljata lepo izdelano lozensko konico in izrobljeno klino s tega najdišča (1966, Fig. 5: 6; 6: 10).

Willendorf velja za najbolj zahodno najdišče kostenških konic. Od tod dalje nastopajo le lozenske konice. Gravettijskih postaj je veliko, posebej še v Franciji, in podrobnejše navajanje vseh najdišč in najdb ne bi imelo smisla. Omenimo le tista redka najdišča, kjer se v posameznih primerih vendarle

pojavnjajo konice, ki jih lahko pripišemo kostenškim konicam. V južnem delu Italije na Garganskem polotoku v jami Paglicci sta dve konici tega tipa (A. Palma di Cesnola, A. Bietti 1983, fig. 7, četrta v drugi vrsti in peta v tretji vrsti). Prav na jugu na najdišču Taurisano pri Lecce sta dve kostenški konici (A. Palma di Cesnola, A. Bietti 1983, fig. 8, prvi dve v spodnji vrsti). Iz Fourneau du diable objavlja H. Müller-Karpe konico, ki jo moramo pripisati kostenškemu tipu (1966, Taf. 53: A 18), dalje eno iz Laugerie-haute (Taf. 84: A 22) in dve iz Roc-de-Sers (Taf. 122: 49, 53). Navedeni primerki se zdijo zelo majhni, kar močna pomanjšava v objavah pretirano poudarja. Zato je treba opozoriti na dve veliki konici iz najdišča La Gravette, ki tudi spadata med kostenške konice (F. Lacorre 1960, 197: 18, 20). Dodajmo še, da tudi na vzhodu med kostenškimi konicami, ki so večinoma velike, nastopajo majhne, npr. v Kostenkih I (P. P. Efimenko 1958, sl. 62: 4), v Moravanyh (L. Zotz 1951, B. 16: 2) in v Willendorfu (F. Felgenhauer 1956—59, Abb. 48: 5). Iz navedenih primerov lahko zaključimo, da absolutna velikost ni pomembna.

Slovenske najdbe iz Jame v Lozi, Ovčje jame in Županovega spodmola smo mimogrede že omenili. Dodati je treba le še, da tudi edini artefakt iz Nevelj spada med izrobljena orodja. Iz drugih delov Jugoslavije je treba omeniti Šandaljo, od koder sta objavljeni dve lozenski konici (M. Malez 1967, 289, T. 5: 10 in 1979, tab. 25: 7), iz drugega teksta (292) pa bi lahko sklepali, da je bilo odkritih več takih konic. Tudi iz Romualdove pečine javlja M. Malez (1979 a, 252) eno izrobljeno konico. Zanimiva je konica z najdišča 13. maj pri Zemunu (J. Šarić 1984, tab. 3: 3). Gravetna retuša gre neprekinjeno do vrha, je pa izroba tako ostro zaključena, da jo moramo opredeliti kot lozensko konico. Med izrobljenimi orodji z najdišča Kadar v severni Bosni ni nobene konice. So le izrobljene kline (A. Montet-White, D. Basler 1977, fig. 6: prva, druga in četrta v prvi vrsti in D. Basler 1979, tab. 41: 11—13, 15) ter ena terminalno izrobljena klina (A. Montet-White, D. Basler 1977, fig. 6: zgoraj desno).

Korenine izrobljenih konic so, kot domneva L. Zotz (1939, 95), v francoskem moustérienu. Na podlagi take domneve bi se morale izrobljene konice pojavljati v sledečem aurignacieniu. Če pogledamo veliko delo J. Hahna (1977), ki obravnava aurignacien Srednje in Vzhodne Evrope, se lahko prepričamo, kako redki so izrobljeni primerki, prave izrobljene konice pa sploh ne najdemo. V Franciji je v zvezi s tem problemom morda zanimiva ideja o périgordieniu, ki gre »mimo« aurignaciena in ga preživi. Omenimo še, da med redke izrobe iz aurignaciena lahko prištejemo tudi tri primerke iz Potočke zijalke. (S. Brodar, M. Brodar 1983, 118). Kako iz takih skromnih začetkov izpeljati razvoj izrobljene konice, ki se pojavi obenem z gravettienom, ne vemo. Vemo le to, da jo najdemo na vsem prostoru, ki ga gravettien obsega.

Iz našega pregleda, v katerem smo najdbe kostenških konic podrobneje navedli, se vidi različna razširjenost obeh tipov. Lozenski tip je mnogo bolj razširjen: sega od Atlantika, preko vse Evrope, sledovi pa so še na robu azijskega kontinenta (D. Garrod 1938, Fig. 4: 6). Kostenški tip sega od Ukrajine le v Srednjo Evropo. Posamezni primerki bolj na zahodu so le preveč redki, da bi obvladovali prostor. Obratno pa na vzhodu poleg kostenških konic nastopa tudi lozenska konica v tolikšnem številu, da to ni zanemarljivo. Na prostoru kostenških konic so tudi take postaje, v katerih nastopa le lozenska

konica. Primerjava nastopanja obeh tipov v stratigrafskem zaporedju ni zelo uspešna, ker je najdišč z uporabno stratigrafijo premalo. Koristno je pa vendarle pogledati, kako je v Willendorfu, kjer ima postaja II zelo obsežno stratigrafijo. Kostenške konice se tam pojavijo šele v najvišji, 9. plasti. Nasprotno pa nimamo najdišča, kjer bi se kostenške konice pojavile v začetku gravettiana. Večja razširjenost lozenske konice, njen večji stratigrafski razpon in omenjeni kasni pojav kostenške konice najbrž kažejo, da je lozenska konica primarna in da se je šele iz nje razvila kostenška konica. Morda je v tej zakasnitvi tudi iskati razlog, zakaj se ni bolj razširila. Mnenja, kje je nastala, ali v Ukrajini ali v Willendorfu ali kje vmes, in kako se je širila, so različna. O tem razpravlja npr. J. Bárta (1979, 213), navaja nasprotna mnenja in ugotavlja, da na to vprašanje še ni zadovoljivega odgovora.

Osnovni značilnosti izrobljene konice sta: klina, ki je že kot odbitek konicasta ali pa ima konico narejeno, in izroba ob bazi, ki je v vsakem primeru narejena. Izdelava ene in druge značilnosti je lahko zelo različna. Na različne načine je mogoče doseči zaželeni rezultat. Veliko izrobljenih konic ima poleg navadne retuše kot dodatno značilnost še delno ploskovno retušo, ki je na različnih mestih in v raznih kombinacijah. Za klasifikacijo posameznih variant izrobljenih konic najdemo v literaturi dva predloga. V postaji Abri Nr. 1 de Chinchon je našel M. Paccard večje število izrobljenih konic, kar mu je dalo možnost, da jih je poskusil razlikovati. Postavil se je na stališče, da je pomembna samo izdelava izrobe, in je ločil šest skupin (1964, 20 sl.). Če je izroba le na enem robu, je možno, da je obdelava samo dorzalno ali samo ventralno ali na obeh straneh. Kadar sta obdelana oba robova, je spet možno, da je obdelava samo dorzalno ali samo ventralno ali na obeh straneh. Pri tem je zanemaril vso drugo obdelavo in upošteval konice, ki med izrobljene konice niti ne spadajo. Njegova razdelitev ustreza le enemu najdišču in odpove takoj, ko upoštevamo večje število izrobljenih konic. Drugi poskus je naredil J. Kozłowski (1968). On ne upošteva delitve na lozenske in kostenške konice, ampak deli vse skupaj na tri skupine, ki jih v povzetku kratko definira takole: »*pièces à retouche, pour la plupart abrupte ou semi-abrupte, limitée à la face dorsale (fig. 25); pièces retouchées sur les deux faces, à face ventrale amincie par une retouche plate (fig. 26); enfin, pièces très caractéristiques, à retouche semi-abrupte sur la face ventrale (fig. 27)*«. Vsako od teh skupin deli še na nekaj podtipov. J. Kozłowski sicer ne obravnava samo ene postaje, omejil se je pa na prostor, ki ga zavzemajo kostenške konice, in te tudi pretežno upošteva. Število variant je večje kakor pri M. Paccardu, toda še vedno ne zajame vseh, ki dejansko nastopajo. Predvsem je pa po njegovih kriterijih objektivnost presoje močno problematična.

Skupen ugovor k obema predlogoma je, da ne obsegata vseh variant, ki dejansko nastopajo. Na razpredelnici J. Kozłowskega (1968, 70) vidimo 14 različkov. Ker je dejansko število še večje, se moramo vprašati, kak smisel ima tolikšna variabilnost. Ni dvoma, da je gravettijski človek vedel, kaj želi doseči z obdelavo. Po drugi strani je treba upoštevati, da ima vsako orodje svojo funkcijo, namenjeno je za neko določeno opravilo. Zato si ni mogoče misliti, da bi tako specifična oblika, kot je izrobljena konica, mogla služiti za npr. 20 različnih opravil, ampak v osnovi le za eno in dodatno morda še za kaj drugega. Splošno mnenje je, da je bil namen izrobe nasaditev konice. Za

kostenške konice, ki so na splošno velike, misli S. N. Zamjatnin (1934, 51), da so služile kot konice kopij. Za majhne primerke pa domneva, da so »... soit des perçoirs, soit des alènes...« (48). Kot posebno skupino postavlja tiste, »... qui ont dû servir à la gravure fine« (48). Toda to niso konice, ampak terminalno izrobljene kline, pri katerih služi njihova terminalna izroba za naslonitev prsta pri vrezovanju. Podobno mnenje izraža E. A. Vekilova (1953, 131) in navaja še mnenje S. A. Semjonova, ki po obrabljenosti sklepa, da so izrobljene konice služile za razteleševanje živali, včasih pa za prebadanje kož pri izdelovanju obleke. Navedimo še mnenje J. Parrota iz leta 1870, da gre za trnek oziroma harpuno (M. Brézillon 1968, 293), ki ga pa v novejši literaturi ne najdemo več. Precej razširjeno je mnenje, da izrobljene kline in terminalno izrobljene kline predstavljajo le nedokončane kline s hrbtom. Pri izrobljenih klinah dodajmo še možnost, da gre za nedokončane izrobljene konice. Od vseh navedenih možnosti uporabe vse gotovo niso točne. Vsekakor je število variant mnogo večje od števila opravil, za katera so jih lahko uporabljali. Zato se je zdela verjetnejša možnost, da se v toliko načinih obdelave skriva razvoj izrobljene konice.

V tem pogledu je pregledovanje kamenega inventarja gravettijskih postaj kmalu pokazalo, da ni nobene postaje, ki bi sama zadoščala za klasifikacijo podtipov izrobljenih konic, kakor je to poskusil M. Paccard (1964). Še več, celo večja regija (npr. poskus J. Kozłowskega 1968) ne da zadovoljivega rezultata. Zato smo se odločili za obsežnejši pregled. Začeli smo zbirati izrobljena orodja z vsega prostora, kjer nastopajo. Vzhodni del, to je področje kostenških konic, smo pregledali natančneje, tako da gotovo ni mnogo izpuščenega. Bolj zahodno, kjer nastopajo skoraj izključno lozenske konice, smo se omejili na toliko postaj, da se je nabralo primerno število primerkov. Skupno število izrobljenih orodij, ki smo jih zbrali za analizo, je blizu 400 in od tega je več kakor 300 izrobljenih konic (203 lozenske in 112 kostenških). Menimo, da so te številke dovolj velike in morajo pokazati zakonitosti retuširanja, če te obstajajo. Za vsak predmet smo zabeležili sledeče znake. Najprej, za kateri tip gre, potem lego izroba: ali je na desni ali na levi strani. Izroba je v vsakem primeru retuširana, zato je pri beleženju retuširanja nismo upoštevali. Retuširanje smo ločili po treh vidikih. Najprej, kako je predmet retuširan: ali sploh ni ali ima robno retušo ali ima ploskovno retušo. Posebej smo zabeležili tiste z obema vrstama retuš. Sledila je delitev po legi retuše: ali je dorzalno ali je ventralno ali je na obeh straneh. In tretjič: ali je retuša bazalno ali je terminalno ali je bazalno in terminalno. Ločili smo tudi konice od drugih izrobljenih orodij. Za geografska področja smo vzeli kar posamezne države. Navedene znake smo najprej pregledali posamično, potem pa v najrazličnejših kombinacijah. Vsi ti poizkusi pa niso dali nobenega tipološko uporabnega rezultata, podtipov ni bilo mogoče ugotoviti. Nekatere rezultate študija velikega števila izrobljenih konic je pa vendarle vredno omeniti.

Izroba je lahko na levi ali na desni strani. Včasih najdemo v literaturi opombo, da so vse ali večina izrob na isti strani. M. Brézillon (1968, 293) citira opis, v katerem pravi J. Parrot, da je izroba: »... toujours faite sur le bord droit de la lame...«. Če pogledamo izrobljene konice iz La Gravette (F. Laccorre 1960, 197), vidimo, da ima od 24 objavljenih kar 22 izrobo na desni strani in le dve na levi. Nasprotno temu pa ugotavlja M. Mottl (1942, B 6), da so v

jami Istállóskő: »... Kerbspitzen... mit... linksseitiger Kerbe. Nur ein einziges Stück zeigt eine rechtsseitige Auskerbung.« Veliko število zbranih izrobljenih konic nam pokaže takole sliko. Na področju, kjer nastopajo kostenške konice, je število levih in desnih izrob skoraj enako. Desnih izrob je le za 2 odstotka več kakor levih. Od postaj, ki imajo večje število konic, tako da odstotek lahko kaj pove, samo v willendorfskih najdiščih prevladujejo leve izrobe. Razmerje levih proti desnim je 3 : 2. Willendorf je tudi v tem izjemen. Na zahodu je precej drugače. Od vseh zbranih konic ima izrobo na levi strani le 28 %, drugih 72 % pa ima desno izrobo. Če pogledamo celotno področje gravettienške kulture (upoštevali smo tudi 26 fragmentov in tako imamo 205 desnih in 136 levih izrob), vidimo, da prevladujejo desne izrobe v razmerju 3 : 2. V vseh navedenih razmerjih so zajete vse izrobljene konice ne glede na tip. Samo za lozensko konico so razmerja sledeča. Od Willendorfa na vzhod ima 43 % levo in 57 % desno izrobo. Na zahodu je le 22 % levih izrob, desnih pa je 78 %. V celoti je levih 31 %, desnih pa 69 %. Pri kostenških konicah je slika nekoliko drugačna. Več kot polovica je levih izrob, in sicer 56 %, medtem ko je takih z izrobo na desni strani le 44 %. K temu je morda vredno še omeniti, da imajo od štirih kostenških konic, ki smo jih navedli iz Italije, kar tri izrobo na levi strani. Pri lozenskih konicah torej močno prevladuje desna izroba, pri kostenških pa leva, vendar v mnogo manjši meri.

Ugotovili smo že, da so lozenske in kostenške konice retuširane na najrazličnejše načine. Ob tem je zanimiv podatek, da jih (razen izrobe) ena četrtna sploh ni retuširana. Ena četrtna je prevelik delež, da bi jih mogli označiti za nedokončane. Morda tudi ta velik odstotek kaže, da za uporabo konice način retuširanja ni posebej pomemben.

Retuša izrob je večinoma strma, navpična ali prav gravetna. Iz nekaterih slik je pa vendar jasno videti, da je izroba včasih izdelana z navadno robno retušo. Poskus ugotavljanja, koliko je enih in drugih ter kako so geografsko razporejene, je spodletel. Objavljene risbe so po kvaliteti tako različne, od najboljših do samo shematskih, da mnogokrat lahko samo ugibamo, za kakšno retušo gre. Za to analizo literatura ne zadošča, ampak bi bilo treba pregle dati veliko število originalnih artefaktov.

Nekatere izrobljene konice imajo tudi ploskovno retušo. Iz naše zbirke dobimo o pogostosti ploskovne retuše sledeče podatke. Upoštevajoč vse izrobljene konice (seveda brez solutréenskih) je takih s ploskovno retušo največ na vzhodu, proti zahodu pa jih je vse manj. V Rusiji dosežejo skoraj 30 %, v Srednji Evropi padejo pod 20 % in na zahodu celo na 10 %. Če pogledamo pogostnost ploskovne retuše posebej za lozenski in posebej za kostenški tip, dobimo različna rezultata. Medtem ko lozenske konice na vzhodu sploh niso ploskovno retuširane, dosežejo v Srednji Evropi skoraj 20 % in na zahodu dobrih 11 %. Pri kostenških konicah je to nekako obrnjeno. Na vzhodu dosežejo tiste s ploskovno retušo 45 %. V Srednji Evropi se ta odstotek močno zmanjša, doseže pa vendarle še 25 %. Na zahodu je njihovo število premajhno, da bi odstotek lahko kaj povedal. Kje je razlog, oziroma kakšen je smisel tako različnega retuširanja, ne vemo, menimo pa, da navedene številke dobro potrjujejo, da gre res za dva različna tipa.

Za ugotovitev podtipov bi bilo treba najdbe kronološko razvrstiti. Negotovo bi bilo pri tem, ali smemo računati z enakim razvojem na tako velikem pro-

storu. Do tega pa niti ne pridemo, ker se zatakne že pri kronološki razvrstitvi. Datacije so različne; izhajajo iz različnih predpostavk, nekatere so bolj natančne, druge samo okvirne, tako da ni pričakovati, da bi vsaj približno dosegli realen rezultat. Končno lahko le ugotovimo, da tudi na velikem prostoru niti za lozensko niti za kostenško konico nismo našli podtipov.

Ali in kako se je izrobljena konica razvijala, je ostalo neugotovljeno. Če bo delitev na podtipe sploh kdaj mogoča, bo to zahtevalo še mnogo truda in časa, pa tudi brez novih, dobro raziskanih najdišč, ki bodo imela dovolj obsežno stratigrafijo in dovolj najdb v posameznih plasteh, najbrž ne bo šlo.

Podobno kot v širokem merilu je tudi pri nas v Sloveniji. Manjka nam argumentov za podrobnejšo datacijo naših gravettienkih postaj. Zato smo želeli dognano izdelano izrobljeno konico iz Jame v Lozi primerjati z drugimi, da bi vsaj na neposreden način morda le prišli do jasnejše slike. Ta misel se žal ni uresničila. Izrobljene konice dobro označujejo gravettien, za njegovo podrobnejšo delitev pa (še?) niso uporabne.

- ABSOLON K., KLIMA B. (1977), *Předmostí, ein Mammutjägerplatz in Mähren*. — *Fontes archaeologiae Moraviae* 8, Praga.
- BÁRTA J. (1965), *Slovensko v staršej a srednej dobe kamennej*. — Bratislava.
- BÁRTA J. (1967), *Stratigraphische Übersicht der paläolithischen Funde in der Westslowakei*. — *Quartär* 18, 57—80, Bonn.
- BÁRTA J. (1970), *Zur Problematik der gravettezeitlichen Besiedlung der Slowakei*. — *Slovenská archeológia* 18/2, 207—215, Bratislava.
- BASLER DJ. (1979), *Paleolitske i mezolitske regije i kulture u Bosni i Hercegovini*. — *Praistorija jugoslavenskih zemalja* 1, 331—355, Sarajevo.
- BAYER J. (1910), *Jüngster Löss und paläolithische Kultur in Mitteleuropa*. — *Jahrbuch für Altertumskunde* 3, 149 do 160, Wien.
- BERDZENIŠVILI N. Z. (1964), *Novii pamjatnik kamennogo veka v uščelii Chalcitela*. — Tbilisi.
- BISI F., BROGLIO A., GUERRESCHI A., RADMILLI A. M. (1983), *L'épigravettien évolué et final dans la zone haute et moyenne adriatique*. — *Rivista di scienze preistoriche* 38/1—2, 229—265, Firenze.
- BITIRI-CHORTESCU M. (1985), *Complexes lithiques avec pointes à cran en Roumanie et leurs relations avec la culture de Kostenki-Avdeevovo*. — *La signification culturelle des industries lithiques*, *BAR International Series* 239, 139—147, Oxford.
- BORDES F. (1965), *A propos de typologie*. — *L'anthropologie* 69, 369—377, Paris.
- BORISKOVSĖKIĬ P. I. (1953), *Paleolit Ukrainy*. — *Materiali i issledovaniia* 40, Moskva.
- BORISKOVSĖKIĬ P. I., PRASLOV N. D. (1964), *Paleolit bassejna Dnepra i Pribazovja*. — *Arheologija SSSR* A 1—5, Moskva.
- BREŽILLON M. (1968), *La dénomination des objets de pierre taillée*. — Paris.
- BRODAR M. (1986), *Jama v Lozi*. — *Arheološki vestnik*, 37, 23—76, Ljubljana.
- BRODAR S. (1958), *Izkopavanje paleolitske postaje Jame v Lozi (poročilo)*. — *Letopis SAZU* 8, 177—178, Ljubljana.
- BRODAR S., BRODAR M. (1983), *Potočka zijalka, visokoalpska postaja aurignacijskih lovcev*. — *Dela* 1. in 4. raz. SAZU 24/13, Ljubljana.
- BROGLIO A., LAPLACE G. (1966), *Études de typologie analytique des complexes leptolithiques de l'Europe centrale*. — *Rivista di scienze preistoriche* 21/1, 61—121, Firenze.
- CHEYNIER A. (1952), *Les lamelles à cran*. — *Bulletin de la Société Préhistorique française* 49/10, 557—558, Paris.
- CHEYNIER A. (1960), *Place pour le Gravétien*. — *Bulletin de la Société Préhistorique française* 57/7—8, 389—412, Paris.
- ČERNIŠ O. P. (1959), *Paleolit srednjega Pridnestrovja*. — *Trudi komisii po izučenu četvertičnogo perioda* 15, 5 do 214, Moskva.
- ČERNIŠ O. P. (1961), *Paleolitična stojanka Molodova V*. — Kijev.

- EFIMENKO P. P. (1953), *Pervobitnoe obščestvo*. — Kijev.
- EFIMENKO P. P. (1958), *Kostenki I*. — Moskva, Leningrad.
- FELGENHAUER F. (1951), *Aggsbach. Ein Fundplatz des späten Paläolithikums in Niederösterreich*. — Mitteilungen der Prähistorischen Kommission 5/6, Wien.
- FELGENHAUER F. (1956—59), *Willendorf in der Wachau*. — Mitteilungen der Prähistorischen Kommission 8 u. 9, Wien.
- GARROD D. (1938), The Upper Palaeolithic in the Light of Recent Discovery. — *Proceedings of the Prehistoric Society* N. S. 4/1—2, 1—26, Cambridge.
- GVOZDOVER M. D. (1964), Pozdnepaleolitičeskie pamjatniki nižneg Dona. — V: Boriskovskij P., Praslov N. D. *Paleolit basseina Dnepra i Priazovja*, Arheologija SSSR A 1—5, 37—41, Moskva.
- HAHN J. (1969), Gravettien-Freilandstationen im Rheinland. — *Bonner Jahrbücher* 169, 44—87, Köln.
- HAHN J. (1977), *Aurignacien, das ältere Jungpaläolithikum in Mittel- und Osteuropa*. — Fundamenta A/9, Köln.
- KLIMA B. (1957), Übersicht über die jüngsten paläolithischen Forschungen in Mähren. — *Quartär* 9, 85—130, Bonn.
- KLIMA B. (1962), Pozdně paleolitická stanice na Kotouči ve Štramberku. — *Anthropozoikum* 10—1960, 93—112, Praha.
- KLIMA B. (1963), *Dolní Věstonice*. — Praha.
- KOZŁOWSKI J. (1968), Problem tzv. kultury kostienkowsko-willendorfskiej. — *Archeologia Polski* 14/1, 19—85, Warszawa.
- KOZŁOWSKI J. (1983), Les industries à pointes à cran en Europe Centre-Est. — *Eraul* 13/1, 254—262, Liège.
- LACORRE F. (1960), *La Gravette, le Gravettien et le Bayacien*. — Laval.
- MALEZ M. (1967), Paleolitska nalazišta Hrvatske. — *Arheološki vestnik* 18, 255—290, Ljubljana.
- MALEZ M. (1979 a), Nalazišta paleolitskog i mezolitskog doba u Hrvatskoj. — *Praistorija jugoslavenskih zemalja* 1, 227—276, Sarajevo.
- MALEZ M. (1979 b), Paleolitske i mezolitske regije u kulture u Hrvatskoj. — *Praistorija jugoslavenskih zemalja* 1, 277—295, Sarajevo.
- MONTET-WHITE A., BASLER DJ. (1977), L'industrie gravettienne de Kadar en Bosnie du nord (Yougoslavie). — *Bulletin de la Société Préhistorique française* 74/2, 531—544, Paris.
- MOTTL M. (1942), Das Aurignacien in Ungarn. — *Quartär* 4, 82—108, Bonn.
- MOVIUS HALLAM L. JR. (1968), Segmented Backed Bladelets. — *Quartär* 19, 239—249, Bonn.
- MÜLLER-KARPE H. (1966), *Handbuch der Vorgeschichte* 1. — München.
- NICOLĂESCU-PLOPSOR C., PĂUNE-SCU A., MOGOSANU F. (1966), Le paleolithique de Ceahlău. — *Dacia* N. S. 10, 5—116, Bucuresti.
- OBERMAIER H. (1908), Die am Wagramdurchbruch der Kamp gelegenen niederösterreichischen Quartärfundplätze. *Jahrbuch für Altertumskunde* 2, 49 do 85, Wien.
- OBERMAIER H. (1924), Aurignacien. — V: M. Ebert, *Reallexikon der Vorgeschichte* 1, 273—278, Berlin.
- OBERMAIER H. (1927), Paläolithikum. — V: M. Ebert, *Reallexikon der Vorgeschichte* 9, 222—225, Berlin.
- OLIVA M. (1981), Die Bohouncien-Station bei Podoli und ihre Stellung im beginnenden Jungpaläolithikum. — *Časopis moravského musea* 66, 7—45, Brno.
- OSOLE F. (1962—1963), Mlajši paleolitik iz Ovjče jame. — *Arheološki vestnik* 13—14, 129—156, Ljubljana.
- OSOLE F. (1965), Izkopavanje v paleolitski postaji Ovjča jama pri Prestranku v letu 1961. — *Geologija* 8, 139—159, Ljubljana.
- OSOLE F. (1971), Babja jama, zatočišče ledenodobnih lovcev. — *Naše jame* 13, 35—40, Ljubljana.
- OSOLE F. (1976), Paleolitik iz Županovega spodmola pri Sajeveh. — *Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji* 5, 7—28, Ljubljana.
- OTTE M. (1981), *Le gravettien en Europe centrale*. — *Dissertationes archaeologicae gandenses* 20, Brugge.
- PACCARD M. (1964), L'abri Nr.1 de Chinchon. — *Cahiers ligures de préhistoire et d'archéologie* 13/1, 3—67, Bordighera.
- PALMA DI CESNOLA A., BIETTI A., GALIBERTI A. (1983), L'épigravettien évolué et final dans les Pouilles. — *Rivista di scienze preistoriche* 38/1—2, 267—300, Firenze.

- PALMA DI CESNOLA A., BIETTI A. (1983), Le Gravettien et Épigravettien anciens en Italie. — *Rivista di scienze preistoriche* 38/1—2, 181—228, Firenze.
- POHAR V. (1978), Tipologija in statistična obdelava mlajšepaleolitskih kamenih orodnih inventarjev. — *Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji* 6, 7—42, Ljubljana.
- PROSEK F. (1950), Zjištovaci výzkum na paleolitické stanici v Moravanech na Slovensku. — *Archeologické rozhledy* 2/3—4, 175—183, Praha.
- ROGAČEV A. N. (1953), Issledovanie ostatkov pervobitnogo-obščinnogo poselenija verhnepaleolitičeskogo vremeni u s. Avdeevu na r. Seim v 1949 g. — *Materiali i issledovanija po arheologii SSSR* 39, 137—191, Moskva.
- ROGAČEV A. N. (1955), *Aleksandrovske poselenije drevnekamenogo veka u sela Kostenki na Donu*. — *Materiali i issledovanija po arheologii SSSR* 45, Moskva, Leningrad.
- SONNEVILLE-BORDES D., PERROT J. (1956), Lexique typologique du paléolithique supérieur. — *Bulletin de la Société Préhistorique française* 53/9, 547—559, Paris.
- ŠARIĆ J. (1984), Prilog istraživanju najstarijih kultura na teritoriji Beograda. — *Godišnjak grada Beograda* 31, 5—33, Beograd.
- VEKILOVA E. A. (1953), Paleolitičeskaja stojanka Borševo I. — *Materiali i issledovanija po arheologii SSSR* 39, 111—136, Moskva.
- VÉRTES L. (1955), Neuere Ausgrabungen und paläolithische Funde in der Höhle von Istállóskő. — *Acta archaeologica* 5/3—4, 111—131, Budapest.
- VOEVODSKII M. V. (1948), Važnejšie itogi desninskoj ekspedicii 1946 g. — *Kratkie soobščeniya* 20, 36—44, Moskva.
- WERTH E. (1928), *Der fossile Mensch*. — Berlin.
- ZAMJATNIN S. N. (1930), Raskopki Berdiskaj paleolitičnai stajanki u 1927 g. — *Praci arheologičnai kamisi Belaruskaj Akademii Navuk* 2, 479—490, Minsk.
- ZAMJATNIN S. N. (1934), *La station aurignacienne de Gagarino*. — *Bulletin de l'académie de l'histoire de la culture matérielle* 88, Leningrad.
- ZOTZ L. (1939 a), Das Paläolithikum des Waagtales. — *Quartär* 2, 65—101, Berlin.
- ZOTZ L. (1939 b), Neue Funde aus dem Aurignacien-Lössrastplatz von Moravany in der Slowakei. — *Wiener Prähistorische Zeitschrift* 26, 52—57, Wien.

DIE KERBSPITZEN

Zusammenfassung

Einleitend wird die Geschichte der Benennung der Kerbspitzen vorgelegt. Insbesondere wird die mißliche Situation erörtert, weil die Solutréen-Kerbspitzen den Namen *pointe à cran typique* erhielten und die anderen als *atypique* bezeichnet werden mußten. Die Solutréen-Spitzen treten in einem kleinen Teil des umfangreichen Raumes auf, den die atypischen Spitzen einnehmen. Deshalb kam schon früh auch eine andere Praxis auf. J. Bayer hat z. B. bereits im Jahr 1910 die atypische Spitze einfach als *Kerbspitze* bezeichnet. Dies wurde auch später häufig verwendet. Andererseits bezeichnen wir oft unterschiedliche Artefakte als typisch, falls sie sehr gut bearbeitet sind und eine perfekte Form erzielt worden ist. Im Falle der Kerbspitzen kommt es zur Unklarheit, wenn sie als typisch bezeichnet werden, weil es möglich ist, dies so zu verstehen, daß es sich um Solutréen-Spitzen handelt. Dasselbe Problem wird im besonderen und eingehend hinsichtlich der slowenischen Funde erörtert, mit Betonung auf der slowenischen Terminologie für die Kerbgeräte. Nach der Erörterung einiger Sondermerkmale der Kerbklingen und gekerbten Abschläge, der Fragmente und der *pointes à gibbosité* folgt die Feststellung, daß jedenfalls die basal und terminal gekerbten Klingen sowie die gekerbten Abschläge zu unterscheiden sind. Abschließend wird ein Vorschlag betreffs slowenischer Termini für sämtliche Kerbgeräte in Vergleich zu den französischen Termini vorgelegt (**Abb. 1**).

Es folgt eine Übersicht der entdeckten Kerbspitzen. Der Ostbereich, wo die Kostenki-Spitzen auftreten, wird eingehend mit Anführung aller veröffentlichten Funde

besprochen. Aus dem Westbereich, wo es namentlich in Frankreich zahlreiche Funde gibt, werden im besonderen lediglich die Funde von Kostenki-Spitzen angeführt. Aus dieser Übersicht geht hervor, daß die gewöhnlichen Kerbspitzen im ganzen Raum verbreitet sind, den das Gravettien einnimmt. Man kann sagen, daß im Westen außerordentlich die gewöhnlichen Kerbspitzen überwiegen, nur in wenigen Stationen sind nämlich darunter vereinzelt Kostenki-Spitzen. Das Verbreitungsgebiet der Kostenki-Spitzen reicht von Zentraleuropa ostwärts. Sie überwiegen jedoch nur stellenweise, da in den meisten Stationen beide Typen vertreten sind. Im Bereich der Kostenki-Spitzen finden sich auch Stationen, wo nur die gewöhnliche Kerbspitze erscheint.

Die Kerbspitzen sind auf viele unterschiedliche Weisen retuschiert. Deshalb versuchten sie M. Paccard (1964) und J. Kozłowski (1968) zu systemisieren und Untertypen zu bestimmen. Aufgrund einer beträchtlich größeren Zahl von Beispielen, als sie die zwei angeführten Autoren berücksichtigt haben, wird sofort klar, daß ihre Vorschläge nicht befriedigend sind. Der allgemeine Einspruch gegen beide Vorschläge ist, daß sie nicht alle tatsächlich auftretenden Varianten einbeziehen. Dabei ist die Frage nach dem Sinn einer so großen Variabilität zu stellen. Angeführt werden die Ansichten unterschiedlicher Autoren, für welche Arbeiten die damaligen Menschen die Kerbspitzen verwendeten. Von den aufgezählten Verwendungsmöglichkeiten stimmen sicher nicht alle. Die Variantenzahl ist erheblich höher als die Zahl der Arbeiten. Deswegen schien die Möglichkeit, daß sich in zahlreichen Varianten die Entwicklungsreihe verbirgt, wahrscheinlicher.

In diesem Hinblick hat die Überprüfung des Steininventars der Gravettien-Stationen bald nachgewiesen, daß keine der Stationen an sich selbst für die Klassifikation der Untertypen der Kerbspitzen genügen würde. Noch mehr, sogar größere Regionen liefern kein befriedigendes Ergebnis. Deswegen entschlossen wir uns für eine umfangreichere Übersicht und begannen die Kerbgeräte aus dem ganzen Raum, wo sie auftreten, zu sammeln. Den Ostteil, d. h. den Bereich der Kostenki-Spitzen, haben wir genauer überprüft, so daß sicher nicht viel weggelassen worden ist. Mehr westlich, wo fast ausschließlich die gewöhnlichen Kerbspitzen vertreten sind, haben wir uns auf so viele Stationen beschränkt, daß sich eine entsprechende Anzahl von Exemplaren angesammelt hat. Insgesamt beträgt die für die Analyse gesammelte Kerbgerätezahlnahezu 400 Beispiele und davon mehr als 300 Kerbspitzen (203 gewöhnliche und 112 Kostenki-Spitzen). Wir sind der Ansicht, daß diese Zahlen groß genug sind und die Gesetzmäßigkeiten des Retuschierens nachweisen müssen, falls diese überhaupt existieren. Für jeden Gegenstand haben wir folgende Merkmale aufgezeichnet. Zunächst um welchen Typ es sich handelt, dann die Lage der Kerbe, ob sie an der rechten oder an der linken Seite angebracht ist. Die Kerbe ist in jedem Fall retuschiert, deshalb haben wir sie beim Aufzeichnen des Retuschierens nicht berücksichtigt. Die Retuschierung haben wir nach drei Gesichtspunkten aufgegliedert. Zunächst wie der Gegenstand retuschiert ist: ob überhaupt nicht oder ob er eine Rand- oder eine Flächenretusche aufweist. Insbesondere haben wir jene mit beiden Retuschenweisen notiert. Es folgte die Einteilung nach der Lage der Retusche: ob sie dorsal oder ventral oder beiderseits angebracht ist. Und drittens: ob die Retusche basal oder terminal oder basal und terminal ist. Außerdem trennten wir die Spitzen von den anderen Kerbgeräten. Als geographische Bereiche wählten wir einfach die einzelnen Staaten. Die angeführten Merkmale prüften wir zunächst vereinzelt, dann in den unterschiedlichsten Kombinationen. All diese Versuche erbrachten indessen kein typologisch verwendbares Resultat, es ließen sich keine Untertypen feststellen. Dennoch sind einige Resultate des Studiums dieser großen Kerbspitzenzahl erwähnenswert.

Die Kerbe kann links- oder rechtsseitig sein. Gelegentlich stößt man in der Literatur auf die Anmerkung, daß alle oder die meisten Kerben an derselben Seite angebracht sind. M. Brézillon (1968, 293) zitiert die Beschreibung, worin J. Parrot behauptet, daß die Kerbe »... toujours faite sur le bord droit de la lame...«. Betrachtet man die Kerbspitzen aus La Gravette (F. Lacorre 1960, 197), sieht man, daß von den 24 veröffentlichten nicht weniger als 22 die Kerbe an der rechten Seite haben und nur 2 an der linken. Im Gegensatz dazu stellt aber M. Mottl (1942, 86) fest, daß in der Höhle Istállóskő »... Kerbspitzen... mit... linksseitiger Kerbe [sind]. Nur ein

einziges Stück zeigt eine rechtsseitige Auskerbung.« Die große Zahl der gesammelten Kerbspitzen ergibt folgendes Bild. Im Bereich, wo die Kostenki-Spitzen auftreten, ist die Zahl der links- und der rechtsseitigen Auskerbungen fast gleich. Rechtsseitige Kerben sind nur um 2 Prozent höher vertreten als die linksseitigen. Von den Stationen mit einer größeren Spitzenzahl, so daß das Prozent etwas besagen kann, überwiegen nur in den Willendorfer Fundorten linksseitige Kerben. Das Verhältnis der linken zu den rechten ist 3 : 2. Willendorf stellt auch in dieser Hinsicht eine Ausnahme dar. Im Westen verhält es sich erheblich anders. Von allen gesammelten Spitzen haben nur 28 % eine linksseitige, die übrigen 72 % dagegen eine rechtsseitige Kerbe. Betrachtet man den Gesamtbereich der Gravettien-Kultur (wir haben auch 26 Fragmente berücksichtigt und so verfügen wir über 205 rechtsseitige und 136 linksseitige Auskerbungen), sieht man, daß die rechtsseitigen in einem Verhältnis von 3 : 2 überwiegen. In allen angeführten Verhältnissen sind sämtliche Kerbspitzen ungeachtet des Typs erfaßt. Nur für die gewöhnliche Kerbspitze sind die Verhältnisse wie folgt. Von Willendorf ostwärts haben 43 % eine linke und 57 % eine rechte Kerbe. Im Westen gibt es nur 22 % linksseitige Kerben, während 78 % rechtsseitig sind. Insgesamt gibt es 31 % linksseitige und 69 % rechtsseitige. Bei den Kostenki-Spitzen zeichnet sich ein etwas anderes Bild ab. Mehr als die Hälfte sind linksseitige Kerben, und zwar 56 %, wogegen es nur 44 % von solchen mit rechtsseitiger Kerbe gibt. Dazu ist vielleicht noch erwähnenswert, daß von den vier aus Italien erwähnten Kostenki-Spitzen nicht weniger als drei die Kerbe an der linken Seite haben. Demnach überwiegt bei den gewöhnlichen Kerbspitzen stark die rechtsseitige Kerbe, bei den Kostenki-Spitzen indessen die linksseitige, dennoch in bedeutend geringerem Ausmaß.

Wir haben bereits festgestellt, daß die gewöhnlichen und die Kostenki-Spitzen auf die unterschiedlichsten Weisen retuschiert sind. Dabei ist interessant die Angabe, daß ein Viertel davon (außer der Kerbe) überhaupt nicht retuschiert ist. Ein Viertel ist ein zu großer Anteil, daß wir sie als unvollendet bezeichnen könnten. Vielleicht verriät auch dieses hohe Prozent, daß für die Verwendung der Spitze die Retuschierungsweise nicht von besonderer Bedeutung ist.

Die Retusche der Kerben ist meistens steil oder vertikal. Aus einigen Abbildungen läßt sich dennoch deutlich ersehen, daß die Kerbe manchmal mit gewöhnlicher Randretusche ausgeführt ist. Der Versuch festzustellen, wie viele der einen und der anderen es gibt sowie wie sie geographisch angeordnet sind, ist fehlgeschlagen. Die veröffentlichten Zeichnungen sind ihrer Qualität nach so verschieden, von den besten bis zu lediglich schematischen, daß man oft nur herumraten kann, um was für eine Retusche es sich handelt. Für diese Analyse genügt die Literatur nicht, vielmehr müßte man eine Vielzahl originaler Artefakte überprüfen.

Einige Kerbspitzen zeigen auch eine Flächenretusche. Aus unserer Sammlung ergeben sich über die Häufigkeit der Flächenretusche folgende Angaben. Sämtliche Kerbspitzen berücksichtigend (natürlich ohne die Solutréen-Spitzen), finden sich die meisten mit Flächenretusche im Osten, wogegen ihre Zahl westwärts mehr und mehr abnimmt. In Rußland erreichen sie fast 30 %, in Zentraleuropa sinken sie unter 20 % und im Westen sogar auf 10 %. Betrachtet man die Häufigkeit der Flächenretusche gesondert für den gewöhnlichen Typ und gesondert für den Kostenki-Typ, dann gewinnt man unterschiedliche Ergebnisse. Während die gewöhnlichen Kerbspitzen im Osten überhaupt keine Flächenretuschen aufweisen, erreichen diese in Zentraleuropa fast 20 % und im Westen gut 11 %. Bei den Kostenki-Spitzen ist das Verhältnis gewissermaßen umgekehrt. Im Osten erreichen jene mit Flächenretusche 45 %. In Zentraleuropa verringert sich dieses Prozent stark, erreicht indessen dennoch 25 %. Im Westen ist ihre Zahl zu gering, als daß das Prozent was aussagen könnte. Wo der Grund dafür zu suchen ist, bzw. was der Sinn des so unterschiedlichen Retuschierens ist, wissen wir nicht, sind jedoch der Ansicht, daß die angeführten Zahlen gut untermauern, daß es sich tatsächlich um zwei unterschiedliche Typen handelt.

Für die Ermittlung der Untertypen müßten die Funde chronologisch gegliedert werden. Dabei wäre nicht sicher, ob wir in einem so großen Raum mit gleicher Entwicklung rechnen dürfen. Wir kommen jedoch gar nicht dazu, weil wir schon bei der chronologischen Gliederung steckenbleiben. Die Datierungen sind verschieden; sie gehen von unterschiedlichen Voraussetzungen aus, einige sind genauer, andere nur rahmenmäßig und so ist nicht zu erwarten, daß wir ein zumindest ungefähres reales

